

WERKZAAM VLAANDEREN IN DE TOEKOMST DRAAGVLAK WORDT HELLEND VLAK

Hoofdstuk 3

Seppe Van Gils

De Europese Unie stimuleert de lidstaten om op middellange termijn (tegen 2010) een werkzaamheidsgraad van 70% te bereiken ('de doelstelling van Lissabon'). De prognose van het aandeel werkenden toont echter dat Vlaanderen deze norm naar alle waarschijnlijkheid niet zal halen. De flankerende doelstelling om tegen 2010 minstens 60% van de vrouwen aan het werk te krijgen lijkt dan weer wel haalbaar, hetgeen niet kan gezegd worden van de doelstelling om tegen 2010 een werkzaamheidsgraad van 50% bij de 55-plussers te bereiken ('de doelstelling van Stockholm').

Hoe de arbeidsmarkt er op lange termijn zal uitzien wordt in grote mate bepaald door socio-culturele (toenemende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen) en demografische factoren (bevolkingsveroudering).

De toenemende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen zal ook op lange termijn nog een positief effect op de vrouwelijke beroepsbevolking hebben. Vanaf ongeveer 2015 zal dit effect echter te klein uitvallen om het demografisch effect (de daling van de bevolking tussen 15 en 64) te compenseren waardoor de vrouwelijke beroepsbevolking (werkenden en werkzoekenden) zal dalen.

Vanaf 2010 zal de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) beginnen afnemen omdat de 'babyboomgeneratie' dan de pensioenleeftijd bereikt. Dit heeft onder meer een invloed op de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden, een indicator die vaak wordt gehanteerd in verband met het financiële draagvlak van de sociale zekerheid. Welke beleidsinspanningen er ook zullen gedaan worden om werkzaamheids- en activiteitsgraden te verhogen, de demografische evolutie lijkt deze te achterhalen. Een in verhouding te kleine groep werkenden zal via arbeid het draagvlak voor de financiële en sociale welvaart en zekerheid van een grote groep niet-meer-werkenden stevig moeten houden. De retorische vraag of alleen arbeid in de toekomst zal kunnen blijven instaan voor de financiering van de sociale zekerheid dient stilaan een realistisch antwoord te krijgen.

1 *Stockholm ligt verder dan Lissabon!*

Het werkgelegenheidsbeleid wordt sinds enkele jaren sterk beïnvloed door het ‘proces van Luxemburg’, dat op middellange termijn doelstellingen formuleert voor de Europese lidstaten. Ongetwijfeld gaat de belangrijkste stimulans uit van horizontale doelstelling A (‘de doelstelling van Lissabon’), die stelt dat tegen 2010 zeven op tien Europeanen op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar) aan het werk moeten zijn. Voor de vrouwen is het streefcijfer vastgelegd op 60%. Op de Raad van Stockholm werd de aanvullende doelstelling geformuleerd om tegen 2010 een werkzaamheidsgraad van 50% bij de 55- tot 64-jarigen te bekomen. Daarboven verwacht de Europese Unie tegen 2005 reeds een totale werkzaamheidsgraad van 67% en een werkzaamheidsgraad bij vrouwen van 57%.

Op basis van de vooruitzichten op middellange termijn (2002-2007) die het Federaal Planbureau heeft gepubliceerd, kunnen we voor de nabije toekomst enkele (mogelijke) evoluties op de Vlaamse arbeidsmarkt berekenen. Volgens het Planbureau zou het aantal werkzame personen (in België) anno 2002 stagneren, om vanaf 2003 terug aan te knopen bij de groeicijfers die gemiddeld tijdens de periode 1995-2002 werden opgetekend. Door deze cijfers te koppelen aan de toekomstige omvang van de bevolking op arbeidsleeftijd (zoals geraamd door het Planbureau), kunnen we een prognose maken van de totale werkzaamheidsgraad, de werkzaamheidsgraad bij vrouwen en de werkzaamheidsgraad bij 55-plussers.¹

1.1 Benchmark 70%

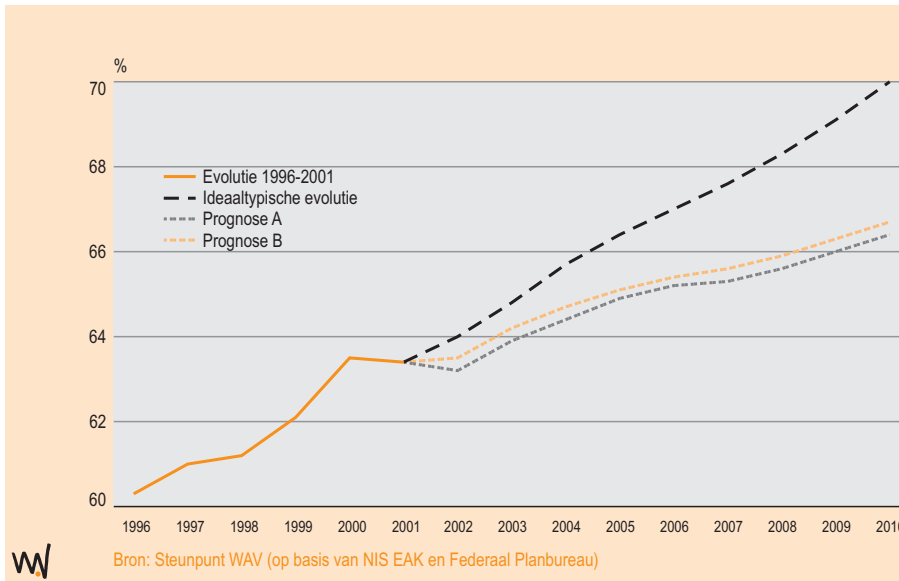
De volle lijn op figuur 3.1 geeft de evolutie van de totale werkzaamheidsgraad tussen 1996 en 2001 weer. In de periode 1996-2000 dikte de Vlaamse werkzaamheidsgraad aan van zo’n 60% tot ongeveer 63,5%, maar 2001 lijkt een breukjaar te zijn. Er wordt geen toename van het aantal werkenden meer gerapporteerd, waardoor de werkzaamheidsgraad stagneert. In het kader van de Lissabon-doelstelling is dit geen goed nieuws. Recupereren we even om vanaf 2002 een finale sprint in te zetten? Of moet Vlaanderen door de economische dip van 2001 zijn ambities bijstellen? Om de doelstelling te bereiken zal het aantal werkenden jaarlijks met bijna 35 000 eenheden moeten toenemen. Dit wil ook zeggen dat er jaarlijks ongeveer evenveel jobs moeten bijkomen. Deze ideaaltypische evolutie wordt in figuur 3.1 aangegeven door de gestreepte lijn.

---

¹ Voor de methodologische achtergrond verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks ‘De arbeidsmarkt in Vlaanderen’, jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage.

Figuur 3.1

Evolutie van de werkzaamheidsgraad bij 15- tot 64-jarigen (Vlaams Gewest; 1996-2001), ideaaltypische evolutie en prognose van de werkzaamheidsgraad bij 15- tot 64-jarigen (Vlaams Gewest; 2002-2010)

Een eerste prognose (A) gaat ervan uit dat de door het Planbureau geraamde procentuele groei van het aantal werkenden in België, kan worden geprojecteerd op het aantal werkenden tussen 15 en 64 jaar in Vlaanderen. Twee zaken vallen op. *Ten eerste* daalt de Vlaamse werkzaamheidsgraad lichtjes in 2002. Enerzijds is dit het resultaat van de slabakkende economie waardoor het aantal werkenden in 2002 stagneert. Anderzijds neemt de bevolking op arbeidsleeftijd vrij sterk toe als gevolg van de eenmalige regularisatieprocedure. In de WAV-kwartaalraming² van het eerste kwartaal 2002 is echter reeds een lichte stijging van het aantal werkzame personen zichtbaar. Daarom gaat een tweede prognose (B) uit van een beperkte toename van het aantal werkenden in 2002.³ In dat geval zou de werkzaamheidsgraad stagneren.⁴

2 www.steunpuntwav.be, rubriek cijfers en duiding, kernindicatoren over de Vlaamse arbeidsmarkt, WAV-Kwartaalraming van de Vlaamse arbeidsmarkt.

3 We maken de veronderstelling dat de procentuele stijging van het aantal werkenden in het eerste kwartaal van 2002 kan worden toegepast op de stijging van het aantal werkenden in het ganse jaar. Andere instellingen zoals de NBB, OESO en EC voorspellen voor 2002 ook een beperkte groei van het aantal werkenden in België (Landuyt, 2002).

4 Voor een uitgebreide cijferbijlage verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage.

De tweede belangrijke conclusie blijft dezelfde ongeacht of we nu uitgaan van een stagnatie dan wel van een groei van het aantal werkzame personen in 2002: de 'doelstelling van Lissabon' lijkt moeilijk haalbaar. Enerzijds wordt dit verklaard door de economische dip van 2001, waardoor pas vanaf 2003 zal worden aangeknoopt bij de groeicijfers die gemiddeld tijdens de periode 1995-2002 werden opgetekend. Anderzijds stijgt de bevolking op arbeidsleeftijd tijdens de periode 2002-2010 sneller dan de voorgaande jaren. Dit is vooral het geval in de periode 2005-2007, omdat dan de schaars bevolkte oorlogscohorten de bevolking op arbeidsleeftijd verlaten. Hierdoor zal de geraamde stijging van het aantal werkenden een minder grote impact hebben op de evolutie van de werkzaamheidsgraad dan in het recente verleden (Federaal Planbureau, 2002c, p. 45).

De prognose van het aandeel werkenden toont dat Vlaanderen naar alle waarschijnlijkheid de 70% niet zal halen. Ook in 2005 lijkt de norm van 67% niet te worden bereikt. Volgens de raming zal de werkzaamheidsgraad in 2010 net geen 67% bedragen, het streefcijfer dat door Europa reeds in 2005 wordt verwacht.

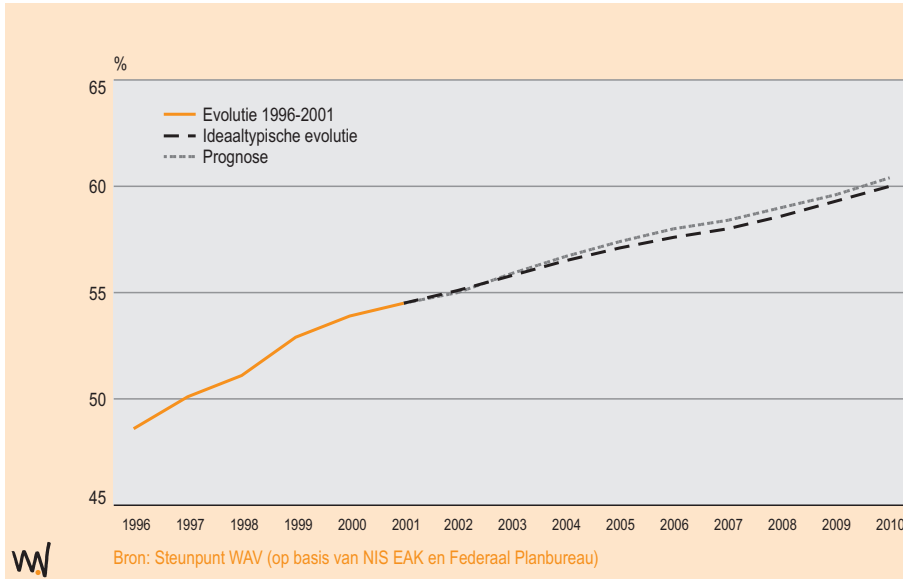
1.2 Benchmark 60%

De flankerende doelstelling om tegen 2010 zes op tien vrouwen aan het werk te krijgen, lijkt dan weer wel haalbaar. Deze indicator steeg in Vlaanderen van 48,5% in 1996 naar 54,5% in 2001. Aan de basis van die toename ligt de stijgende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen. Als het aandeel werkende vrouwen op dezelfde manier blijft groeien tot 2010, haalt Vlaanderen ruimschoots de 60%-norm.

De prognose van de werkzaamheidsgraad bij vrouwen toont dat zowel het einddoel in 2010 als de tussentijdse evaluatie in 2005 positief zullen uitvallen voor Vlaanderen. Vanaf 2003, wanneer we terug aanknopen bij de gemiddelde groeicijfers van de periode 1995-2002, overstijgt de prognose van de werkzaamheidsgraad bij vrouwen de ideaaltypische evolutie. In 2005 zou de werkzaamheidsgraad reeds 57,4% bedragen, in 2010 net iets meer dan 60%.

Figuur 3.2

Evolutie van de werkzaamheidsgraad bij 15- tot 64-jarige vrouwen (Vlaams Gewest; 1996-2001), ideaaltypische evolutie en prognose van de werkzaamheidsgraad bij 15- tot 64-jarige vrouwen (Vlaams Gewest; 2002-2010)

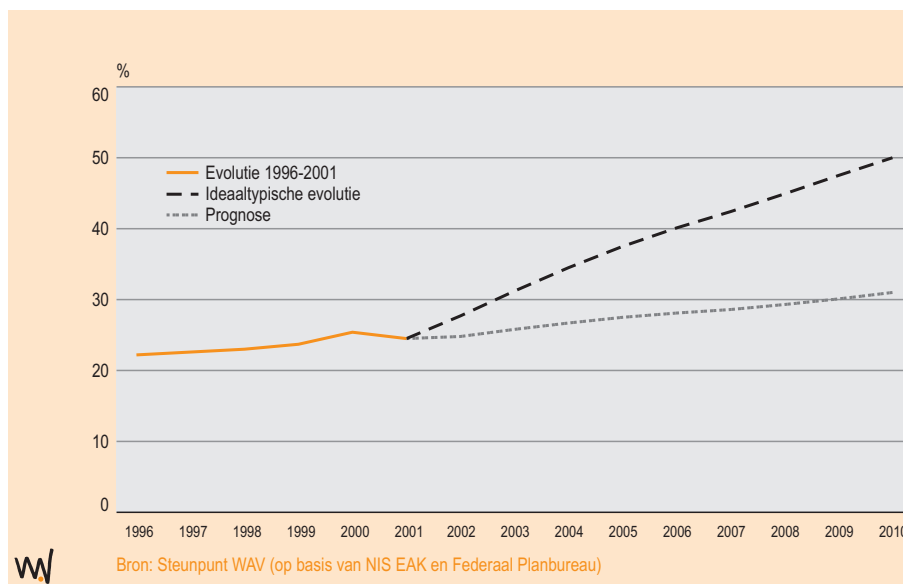
1.3 ■ ■ Benchmark 50%

Helemaal anders is het gesteld met de aanvullende doelstelling die in Stockholm werd geformuleerd, met name de verhoging van de werkzaamheidsgraad tot 50% bij de bevolking tussen 55 en 64 jaar. Momenteel bedraagt het aandeel werkenden binnen deze groep nog geen 25%. Het groeipercentage van de ideaaltypische evolutie, in figuur 3.3 voorgesteld door de gestreepte lijn, maakt duidelijk dat deze doelstelling voor Vlaanderen totaal onrealistisch is.

Zoals verwacht, strandt Vlaanderen in 2010 op ruime afstand van de beoogde 50%. Volgens de prognose zou het aandeel werkende 55-plussers tegen dan iets meer dan 30% bedragen. Dit zegt in feite meer over het irreële karakter van de doelstelling dan over de evolutie van de werkzaamheidsgraad bij 55- tot 64-jarigen. Om de norm te halen zouden er jaarlijks zo'n 25 800 werkenden tussen 55 en 64 jaar moeten bijkomen. Dit betekent ook dat er meer jobs door ouderen moeten worden ingevuld.

Figuur 3.3

Evolutie van de werkzaamheidsgraad bij 55- tot 64-jarigen (Vlaams Gewest; 1996-2001), ideaaltypische evolutie en prognose van de werkzaamheidsgraad bij 55- tot 64-jarigen (Vlaams Gewest; 2002-2010)

2 *Lissabon voorbij*

Hoe de arbeidsmarkt er na 2010 zal uitzien wordt in grote mate bepaald door socio-culturele en demografische veranderingen op lange termijn. Vaak wordt er verwezen naar de toenemende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen (*socio-culturele evolutie*) en naar de bevolkingsveroudering (*demografische evolutie*).

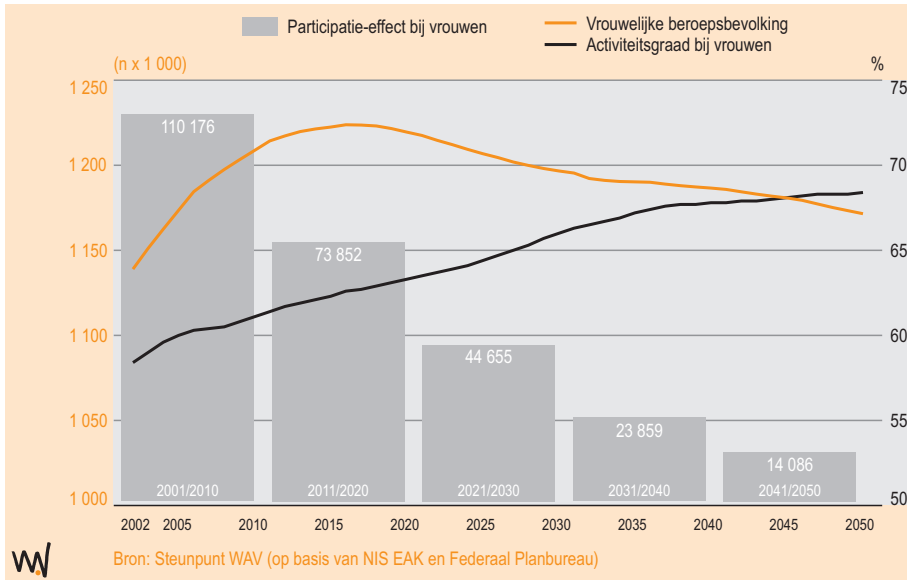
2.1 *Blijft de participatie van vrouwen toenemen?*

De laatste jaren werd de groei van het aandeel beroepsactieven (werkenden en werkzoekenden) bijna uitsluitend bij de vrouwelijke bevolking gerealiseerd, terwijl het aandeel beroepsactieve mannen ongeveer stabiel is gebleven. Deze trend van toenemende participatie bij de vrouwen werd ingezet in de jaren '60 en kwam op kruissnelheid in de jaren '70 (Deleeck, 2001, p. 197 en Van Dongen, 1993, p. 162). Blijft dit participatie-effect onverminderd toene-

men? Of neemt dit effect sterk af wanneer de pensioenleeftijd wordt bereikt door de generatie vrouwen die eind jaren '60, begin jaren '70 voor het eerst de arbeidsmarkt betraden?

Figuur 3.4

Prognose van de vrouwelijke beroepsbevolking, de activiteitsgraad bij vrouwen en het participatie-effect (Vlaams Gewest; 2002-2010)

De prognose van de vrouwelijke beroepsbevolking (werkenden en werkzoekenden) toont in feite welke omvang deze in de toekomst zal hebben indien de culturele patronen uit de voorbije vijf jaar zich ook de komende decennia zullen blijven manifesteren. Dit doen we door te veronderstellen dat de huidige transitieprobabiliteiten⁵ zich in de toekomst herhalen, met uitzondering van de jongste en de oudste cohorten.⁶

De evolutie van de vrouwelijke beroepsbevolking is afhankelijk van twee factoren: een demografisch effect en een participatie-effect. Het *demografisch* effect zorgt ervoor dat het potentieel arbeidsaanbod (de bevolking op arbeidsleeftijd) vanaf 2010 zal dalen.

5 Wanneer de activiteitsgraad bij vrouwen tussen 30 en 34 jaar in 1995 een waarde van 80,7 heeft en wanneer 5 jaar later in 2000 dezelfde groep vrouwen (die dan tussen de 35 en 39 jaar oud zijn) een activiteitsgraad van 81,8 hebben, dan is de transitieprobabiliteit bij de overgang tussen 30-34 jaar en 35-39 jaar 101,4 (of $81,8/80,7 \cdot 100$).

6 De gehanteerde methode is niet dezelfde als in het eerste deel van dit hoofdstuk. Daarom kan de toekomstige werkzaamheidsgraad niet zonder meer met de prognose van de activiteitsgraad worden vergeleken. Voor meer uitleg verwijzen we naar www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage.

Vanzelfsprekend heeft dit een negatieve invloed op de omvang van de beroepsbevolking. De evolutie van de beroepsbevolking wordt in figuur 3.4 voorgesteld door de oranje lijn. Het *participatie-effect* heeft daarentegen een positief effect op de evolutie van de vrouwelijke beroepsbevolking. Dit effect wordt in figuur 4 grafisch voorgesteld door de grote grijze balken.

We zien dat tussen 2001 en 2010 *het effect van de toenemende arbeidsmarktparticipatie* op de vrouwelijke beroepsbevolking nog zo'n 110 000 eenheden bedraagt. De komende decennia zal dit effect evenwel dalen om in de periode 2041-2050 minder dan 15 000 te bedragen. Dit komt omdat vanaf 2010 de generaties vrouwen die eind jaren '60, begin jaren '70 voor het eerst de arbeidsmarkt betraden de pensioenleeftijd bereiken. De jongere generaties vrouwen, bij wie het participatieverschil met de vorige generaties niet zo uitgesproken is, zullen dan het gros van de vrouwelijke bevolking op arbeidsleeftijd uitmaken.

Figuur 3.4 toont ook dat de *vrouwelijke beroepsbevolking* vanaf ongeveer 2015 zal krimpen omdat het participatie-effect te klein zal uitvallen om de belangrijke demografische verschuivingen teniet te doen. De *activiteitsgraad bij vrouwen* zal volgens onze prognose daarentegen niet dalen. Dit komt omdat naast de teller van deze graad (de vrouwelijke beroepsbevolking) ook de noemer (de vrouwelijke bevolking op arbeidsleeftijd) zal dalen. Volgende paragrafen gaan dieper in op de toekomstige daling van de (totale) bevolking op arbeidsleeftijd en de mogelijke gevolgen daarvan.

2.2 ■■ De bevolkingsveroudering

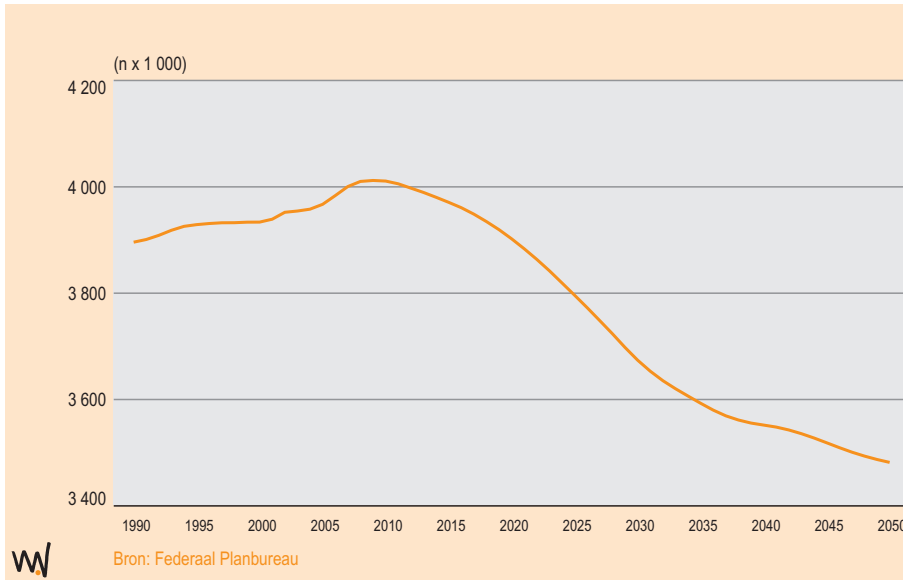
De bevolkingsveroudering, als gevolg van de langere levensduur en het dalende geboortecijfer, heeft een belangrijke invloed op het potentieel arbeidsaanbod. Op welke manier de bevolking op arbeidsleeftijd evolueert tot 2050, kan u lezen in figuur 3.5.

Tot 2009 blijft de bevolking op arbeidsleeftijd nog stijgen, maar vanaf 2010 bereikt de 'baby-boomgeneratie' de pensioenleeftijd en begint het aantal 15- tot 64-jarigen te dalen. Tussen 2010 en 2050 zal het aantal personen op arbeidsleeftijd met meer dan 500 000 zijn gedaald. De totale bevolking zal volgens de prognose van het Planbureau pas vanaf 2033 beginnen dalen.

Figuur 3.5

Evolutie en prognose van de bevolking op arbeidsleeftijd (Vlaams Gewest; 1990-2050)

2.3 ■ ■ Ligt Ronquières in Vlaanderen?

De demografische evolutie heeft onder meer een invloed op de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden, een indicator die vaak wordt gehanteerd in verband met het financiële draagvlak van de sociale zekerheid. Arbeid wordt in deze optiek gezien als de economische of financiële basis van de welvaartsstaat. Naarmate in de totale bevolking het aandeel niet-werkenden toeneemt en het aandeel werkenden daalt, moeten de werkenden een zwaardere last dragen om de niet-werkenden te onderhouden. In volgende paragrafen gaan we na welke werkzaamheidsgraad is vereist om op lange termijn de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden op het niveau van 2001 te houden.

Momenteel bedraagt de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden 1,38 in Vlaanderen, hetgeen wil zeggen dat in de totale bevolking het aantal niet-werkenden 38% hoger ligt dan het aantal werkenden. Tabel 3.1 toont welke waarde deze indicator in de toekomst zal hebben, gegeven een aantal mogelijke werkzaamheidsgraden.

Als we ervan uitgaan dat de werkzaamheidsgraad na 2001 gelijk blijft, dan zal de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden 1,39 bedragen in 2010. Daarna zou deze indicator vrij sterk stijgen tot op het niveau 1,71 in 2035. Omdat na 2035 ook de totale bevolking begint te dalen, zal vanaf dan de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden minder sterk stijgen om in 2050 af te kloppen op 1,75.

De veronderstelling dat de werkzaamheidsgraad na 2001 stabiel blijft, gaat natuurlijk niet op. Volgens onze prognose zou het aandeel werkenden in 2010 66,4% bedragen. In dat geval zou de verhouding niet-werkenden/werkenden 1,28 bedragen. Deze indicator zou zelfs tot 1,16 kunnen dalen als we in 2010 de beoogde werkzaamheidsgraad van 70% zouden bereiken.

Tabel 3.1

Mogelijke evolutie van de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden in de totale bevolking, gegeven een bepaalde werkzaamheidsgraad (Vlaams Gewest; 2010-2050)

Werkzaamheidsgraad	Verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden								
	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
63,4%	1,39	1,43	1,48	1,56	1,65	1,71	1,73	1,74	1,75
66,4%	1,28	1,32	1,37	1,44	1,53	1,59	1,61	1,62	1,63
70,0%	1,16	1,20	1,25	1,32	1,40	1,45	1,47	1,48	1,49
72,1%	1,10	1,13	1,18	1,25	1,33	1,38	1,40	1,41	1,42

Bron: Steunpunt WAV (Op basis van NIS EAK en Federaal Planbureau)

Op lange termijn zal een werkzaamheidsgraad van 70% echter niet volstaan om de verhouding niet-werkenden/werkenden op niveau van 2001 te houden. In 2050 zou met een dergelijke werkzaamheidsgraad de indicator 1,49 bedragen. Zelfs als we ervan uitgaan dat vrouwen op lange termijn evenveel zullen werken als mannen, waarmee we bedoelen dat de toekomstige vrouwelijke werkzaamheidsgraad evenveel zou bedragen als de huidige werkzaamheidsgraad bij mannen, ligt de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden nog steeds hoger in 2050 (1,42) dan in 2001 (1,38). Om dezelfde verhouding als in 2001 te behouden, zal de werkzaamheidsgraad in 2050 zo'n 73,5% moeten bedragen.

Welke beleidsinspanningen er ook zullen gedaan worden om werkzaamheids- en activiteitsgraden te verhogen, de demografische evolutie lijkt deze te achterhalen. Een in verhouding te kleine groep werkenden zal via arbeid het draagvlak voor de financiële en sociale welvaart en zekerheid van een grote groep niet-meer-werkenden stevig moeten houden. De re-

torische vraag of alleen arbeid in de toekomst zal kunnen blijven instaan voor de financiering van de sociale zekerheid dient stilaan een realistisch antwoord te krijgen.

Cijferbijlage: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Cijferbijlage

Methodologie: www.steunpuntwav.be, rubriek publicaties, jaarreeks 'De arbeidsmarkt in Vlaanderen', jaarreeks 2002, deel 4 Jaarboek Methodologische bijlage

